

PIONIER NA WYDMACH

Agnieszka Homa (Poznań)

Turzyca piaskowa

(*Carex arenaria*, L.)

Rząd: Wiechlinowce Poales

Rodzina: Ciborowate *Cyperaceae*

Wysokość: pęd do 30 cm

Długość kłaczy: 10–15 m

Kwiatostan: 4–16 kłosów, kwiaty rozdzielнопłciowe

Występowanie: wybrzeża oceaniczne i morskie od Portugalii po Zatokę Fińską (w tym wybrzeża pld. Skandynawii, Irlandii i Wysp Brytyjskich); w Polsce występuje w pasie przybrzeżnym oraz na nielicznych, izolowanych stanowiskach w głębi lądu

Siedlisko: wydmy białe i szare, skraje borów, wrzosowiska, karczowiska

Rozmnażanie: wegetatywnie poprzez kłacze, generatywnie poprzez nasiona

Owoc: orzeszek

Długość życia: kłacze przeżywają od 10 do 15 lat

Status: gatunek częściowo chroniony

Turzyca piaskowa (*Carex arenaria*) jest ważną rośliną pionierską uczestniczącą w utrwalaniu wydm. Charakteryzuje się liniowym typem wzrostu. Dobrze radzi sobie w trudnych warunkach panujących na wydmach, dzięki m. in. dwóm sposobom rozmnażania.

Ryc. 1. Wał wydmy szarej, za nim wzniesienia wydm białych – miejsce bytowania turzycy piaskowej. Fot. A. Homa 2011, Słowiński PN.

Występowanie

Rodzina ciborowatych (*Cyperaceae*), do której należy turzyca piaskowa, jest kosmopolityczna, obejmuje około 5500 gatunków zgrupowanych w 109 rodzajów. Ciborowate szczególnie często występują w strefie klimatu umiarkowanego. We florze polskiej rodzina ta liczy ponad 120 gatunków, przy czym największy rodzaj *Carex* (turzyca), reprezentowany jest u nas przez około 100 gatunków. Turzyca piaskowa (*Carex arenaria*) swym zasięgiem obejmuje wąski

pas począwszy od wybrzeży Portugalii na zachodzie, aż po Zatokę Fińską na wschodzie. Występuje także na wybrzeżach – Irlandii, Wysp Brytyjskich oraz w południowej i zachodniej Skandynawii. W Polsce *Carex arenaria* zasiedla dwa oddzielne regiony. Szczególnie obficie występuje nad Morzem Bałtyckim

Ryc. 2 a. Charakterystyczny dla turzycy piaskowej liniowy typ wzrostu – pędy oddalone w równych odstępach; wydma biała. Fot. A. Homa 2011, SPN.

w pasie przybrzeżnym, na białych i szarych wydmach (Ryc. 1, Ryc. 2a, b). Rzadziej można ją spotkać w głębi lądu, gdzie na nielicznych stanowiskach tworzy małe, izolowane populacje. Jak sama nazwa gatunkowa wskazuje, bylina (roślina wieloletnia) ta jest psammofitem, czyli żyje na piaskach. Możemy ją spotkać na wydmach, lecz także na skrajach lasów sosnowych, wrzosowiskach oraz karczowiskach. Jest objęta częściową ochroną gatunkową.

Ryc. 2 b. Turzycy piaskowej porastająca wydmy szarą. Fot. A. Homa 2011, SPN.

Morfologia

Turzycy piaskowej dorasta do 30 cm wysokości. Łodyga, jak na turzycę przystało, jest na przekroju poprzecznym trójkanciasta i brak na niej kolanek. Liście mają podobną długość do łodygi, są sztywne i rylnikowate, wypełnione krzemionką. Pochwy liściowe mają kolor brązowy. W sprzyjających warunkach na szczycie pędu znajduje się kłosokształtny kwiatostan złożony z 1 cm jajowatych kłosów (4–16) (Ryc. 3). Kwiaty *Carex arenaria* są rozdzielнопłciowe. W górnej

Ryc. 3. Kłosokształtny kwiatostan turzycy piaskowej z kłosami męskimi i żeńskimi. Fot. A. Homa 2011.

części kwiatostanu znajdują się kwiaty męskie (zawierają po 3 pręciki), w dolnej żeńskie (słupki z 3 znamionami). Roślina ta kwitnie od maja do października. Owoc zwany orzeszkiem znajduje się wewnątrz spłaszczonego, stożkowatego pęczeryzka o długości 4–5 mm (Ryc. 4). Dolna część pęczeryzka jest oskrzydłona na brzegach, co stanowi przystosowanie do anemochorii (rozsiewanie przez wiatr).

Ryc. 4. Pęczeryzki turzycy piaskowej zakończone charakterystycznym dzióbkiem, oskrzydłone w dolnej części na brzegach; wewnątrz znajduje się owoc zwany orzeszkiem. Fot. A. Homa 2011.

Typ wzrostu i strategia życiowa

Turzycy piaskowej nazywana bywa „czerwonym perzem”. Czy słusznie? Należy do tego samego rzędu – wiechlinowców (*Poales*) i tak samo jak perz właściwy (*Elymus repens*) ma długie kłacze, które mogą osiągać długość do 15 m. Obserwując ją w terenie, ma się wrażenie jakby została posadzona w równych odstępach przez człowieka (Ryc. 2 a, b). Co zatem na to wpływa? Gatunek ten jest przykładem niezwykle „sztywnego” zaprogramowania losu pąków. Na każde cztery ukorzone węzły przypada jeden wytwarzający część nadziemną – liście i łodygę (w sprzyjających warunkach zakończoną kwiatostanem). Na głębokości 5–15 cm panują najlepsze warunki powietrzne, dlatego też na tej głębokości należy się spodziewać najdorodniejszych kłaczy, które mogą żyć od 10–15 lat.

Strategią życiową tej rośliny jest „partyzancki” typ wzrostu, który polega na tym, iż nowy przybysz wnika pojedynczymi kłaczami między inne rośliny (minimalizując tym samym kontakty międzyosobnicze), a następnie rozrasta się i wypiera zastałych tam konkurentów. Pomnażanie pędów przez klony turzycy piaskowej doprowadza do utworzenia się w ciągu kilku lat dużych i zwartych płatów (jest to możliwe

dzięki podziałowi zasobów: wody, węglowodanów i związków mineralnych, pomiędzy genetycznie identycznymi jednostkami, tzw. rametami), w których jest ograniczone pojawienie się nowych gatunków. W efekcie ekspansji *Carex arenaria* większość gatunków wycofuje się z wcześniej zajmowanego arealu. Prawdopodobnie jest to spowodowane tym, że gatunek ten jest zdolny do wydzielania substancji allelopatycznych, szkodliwych dla innych roślin.

Turzyca piaskowa jako stabilizator piasku

Na wydmach panują bardzo trudne warunki dla wzrostu roślin. Muszą się one borykać z niestabilnym podłożem (ziarna piasku przenoszone przez wiatr), niewielką ilością składników odżywczych, brakiem wody i często wysoką insolacją (nasłonecznieniem). Turzyca piaskowa w głównej mierze musi się zmagać z permanentnym odwiewaniem lub zawiewaniem piasku. Dzięki zdolności do zmiany kierunku wzrostu kłączy i optymalizacji zagłębienia w podłożu jej kłącza rozrastają się równoległe do krzywizny terenu. Razem z piaskownicą zwyczajną (*Ammophila arenaria*) i wydmuchrzycą piaskową (*Elymus arenarius*) przyczynia się do akumulacji piasku i do jego stabilizacji za pomocą rozrastającej się „korzeniowej sieci”.

Dwa sposoby rozmnażania

Turzyca piaskowa posiada mieszany system reprodukcyjny, tzn. że rozmnaża się w sposób wegetatywny i generatywny. Rozmnażanie wegetatywne – poprzez kłącza, umożliwia jej zasiedlanie w relatywnie krótkim czasie rozległych obszarów oraz przetrwanie niekorzystnych warunków środowiskowych (dzięki temu typowi rozmnażania otrzymujemy organizm klonalny, o tym samym genotypie). Natomiast rozmnażaniu generatywnemu – poprzez nasiona, zawdzięcza zachowanie zróżnicowania genetycznego i dyspersję na niewielkie odległości. Wykształcenie dwóch typów reprodukcji, sprawia że roślina ta ma duże znaczenie w procesie sukcesji.

Turzyca piaskowa jako depurativum

Okazuje się, że turzyca piaskowa oprócz istotnej roli wydmotwórczej ma również szerokie zastosowanie w medycynie. Jej kłącza są zasobne w aminokwasy, olejki eteryczne, saponiny, przyswajalną krzemionkę, garbniki i flawony. Jest to skuteczny środek czyszczący krew (depurativum), moczopędny, wzmacniający naczynia krwionośne oraz wspomagający gojenie ran. Zwiększa elastyczność i jędrność skóry.

■ mgr Agnieszka Homa, absolwentka Wydziału Biologii o specjalności ekologia i zarządzanie zasobami przyrody, UAM Poznań, E-mail: agnieszkah5@interia.pl.